مقاله مروری
مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان
دوره ۲۲، دی ۱۴۰۲، ۱۱۲۰-۱۱۰۵

بررسی و مدیریت آثار روان‌شناختی شیوع بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان در دوران پساکرونا: یک مطالعه مروری

اسماعیل ارباب[۱]، مجید کهرازهی[۲]، حمیدرضا عباسی[۳]، عبدالحکیم خزایی[۴]

دریافت مقاله:۱۴۰۲/۰۴/۱۹ ارسال مقاله به نویسنده جهت اصلاح: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱ دریافت اصلاحیه از نویسنده: ۱۴۰۲/۰۹/۲۵ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۲۷

چکیده

زمینه و هدف: همه‌گیری کووید-۱۹ علاوه بر اثراتی که بر سلامت جسمانی افراد داشت، اثرات روان‌شناختی زیادی نیز بر مردم برجای گذاشته است. از جمله افراد در معرض این پیامدها، دانش‌آموزان هستند. بنابراین، هدف مطالعه حاضر تعیین راه‌کارهای مدیریت آثار روان‌شناختی شیوع بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان در دوران پساکرونا می‌باشد.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه مروری نظام‌مند، مقالات در پایگاه‌های اطلاعاتی PubMed، Springer، ISI، Scopus، Science direct، Google Scholar، Magiran، Noormags و SID با استفاده از کلید واژه‌های مرتبط با اهداف و موضوع پژوهش شامل کووید-۱۹، سلامت روان دانش‌آموزان، اثرات روان‌شناختی کرونا، اختلالات روان‌شناختی دوران کرونا، راه‌کارهای مدیریت کرونا، و پساکرونا طی سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۱ مورد جستجو قرار گرفتند. تجزیه و تحلیل مقالات مطابق با معیارهای ورود و خروج، به صورت کیفی انجام گرفت و نتایج در قالب نمودار جریانی و جدول خلاصه گردید.

یافته‌ها: نتایج بررسی ۲۰ مقاله نهایی شامل ۱۲ مقاله لاتین و ۸ مقاله فارسی، بر اساس چک لیست معیارهای ورود و خروج بیان‌گر آن بود که شیوع بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان، پیامدهای روان‌شناختی مخرب و منفی در سه بعد آموزشی، فردی و اجتماعی بر جای گذاشته است.

نتیجه‌گیری: به منظور مدیریت آثار روان‌شناختی بیماری کووید-۱۹ در ابعاد مختلف (فردی، اجتماعی و آموزشی)، تدوین و ارائه یک برنامه استراتژیک و جامع به‌صورت مشارکتی در نظام تعلیم و تربیت در دوران پساکرونا بر پایه سه اصل تعیین اهداف و انتخاب خط مشی، توجه به مؤلفه‌های اثرگذار و مشخص نمودن عوامل اجرایی بر اساس حیطه وظایف، حقیقتی انکارناپذیر است.

واژه‌های کلیدی: کووید-۱۹، پیامدهای روان‌شناختی کرونا، سلامت روان دانش‌آموزان، راه‌کار مدیریت بیماری کرونا، پساکرونا

۱- کارشناسی گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مطهری زاهدان، ایران
۲- (نویسنده مسئول) کارشناسی ارشد، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش عالی، دانشگاه شهید بهشتی تهران، ایران
تلفن: ۳۳۵۸۲۶۲۵-۰۵۴، دورنگار: ۳۳۵۸۲۶۲۵-۰۵۴، پست الکترونیکی: mkahrazahi1378@gmail.com
۳- استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مطهری زاهدان، ایران
۴- مربی، مدرس گروه روان‌شناسی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مطهری زاهدان، ایران

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

مقدمه

بحران همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ منجر به افزایش اضطراب از این بیماری در همه افراد جامعه شده، این اضطراب ناشی از این بیماری و اثرات مخرب روانی اجتماعی آن سلامت روانی و سازگاری همه گروه‌های سنی جامعه را در برگرفته است. یکی از گروه‌های حساس و آسیب‌پذیر و از سرمایه‌های آتی جامعه دانش‌آموزان هستند [۱]. تحمل قرنطینه طولانی مدت برای افراد مختلف به ویژه کودکان و نوجوانان که دارای روحیه حساس، لطیف، فعال، پویا و کنجکاوانه‌ای دارند و نیاز دائم به معاشرت و گفتگو با هم سن و سالانشان را دارند، یک تجربه ناخوشایند و استرس‌زا است و تغییراتی را در روند زندگی آنان ایجاد می‌کند [۲]. از طرفی تعطیلی مدارس برای جلوگیری از گسترش بیماری کووید-۱۹، نگرانی‌ها را در خصوص تغییرات سبک زندگی، سلامت روان و رفاه کودکان از لحاظ اقتصادی و اجتماعی و پیامدهای ناشی از این بیماری را افزایش داده است [۳]. کودکان در جریان شیوع بیماری کووید-۱۹ اغلب به دلیل انزوای اجباری و تعطیلی مدارس مجبور هستند برای مدت طولانی در خانه بمانند. این امر منجر خواهد شد تا آنان ارتباط محدود با دوستان و همکلاسی‌هایشان داشته باشند، فعالیت‌های فیزیکی در بین آن‌ها کاهش یابد و در نتیجه مشکلات رفتاری و هیجانی بیشتری از خود نشان بدهند [۴].

Bignardi و همکاران در تحقیقی که در طول مدت قرنطینه کودکان در بریتالیا انجام دادند به این نتیجه رسیدند که علائم افسردگی کودکان نسبت به قبل از قرنطینه به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. اقداماتی چون اجرای قرنطینه، فاصله گذاری اجتماعی و تعطیلی مدارس بر سلامت روان این کودکان تأثیر منفی به همراه داشته است [۵]. مهم‌ترین اثرات مخرب روان‌شناختی در زمان شیوع بیماری و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی آن، تعطیل شدن بسیاری از کسب و کارها، تعطیلی مراکز آموزشی همانند مدارس و دانشگاه‌ها بوده که به نوبه خود سبب احساس تنش، سرخوردگی و اضطراب گردید [۶]. از طرفی نیز توجه به مؤلفه‌های سلامت روان کودکان و نوجوانان، علی الخصوص دانش‌آموزان به عنوان یکی از گروه‌های پر خطر جامعه که درگیر با ابعاد روان‌شناختی کووید-۱۹ هستند از ضرورت بالایی برای پژوهش‌گران و متخصصان حوزه روان‌شناسی تربیتی برخوردار است. در همین راستا بر اساس مبانی نظری موجود و پیشینه پژوهش این مطالعه به بررسی آثار روان‌شناختی شیوع بیماری کووید-۱۹ در سلامت روان دانش‌آموزان در ابعاد

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

فردی، اجتماعی و آموزشی و ارائه راه‌کارهایی عملی برای مدیریت این پیامدها برای رسیدن و تدوین یک برنامه راهبردی جامع برای نظام تعلیم و تربیت در دوران پساکرونا پرداخته است. افزون بر این، لزوم ارائه عوامل مؤثر در تدوین یک برنامه جامع با هدف مدیریت آثار روان‌شناختی دوران کرونا در سلامت روان دانش‌آموزان برای دوران پساکرونا از اهداف اصلی پژوهش حاضر به شمار می‌رود. مشخص نمودن سیاست های کلی در تدوین چنین برنامه جامعی در پی آسیب شناسی کلی یا شناسایی آثار و راه‌کارهای کنترل بیماری با مروری سیستماتیک بر تحقیقات گذشته چه در داخل و خارج کشور در سال‌های اخیر متکی است، چرا که تحقیقات انگشت شماری به ارائه برنامه های جامع کاربردی در تعلیم و تربیت در این زمینه پرداخته اند و اندک پژوهش‌های صورت گرفته عمدتاً از نوع پدیدارشناسی، همبستگی یا پیمایشی بوده است [۲۴-۸، ۶-۳]. لذا این پژوهش به دنبال آن است تا بتواند مهم‌ترین عوامل یا ابعاد یک برنامه و الگوی جامع را برای مدیریت سلامت روان دانش‌آموزان ناشی از پیامدهای بیماری کووید-۱۹ مشخص و تبیین نماید.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر یک مطالعه مروری نظام‌مند می‌باشد. در روش مرور نظام‌مند (سیستماتیک) تمامی شواهد تجربی موجود مرتبط با یک موضوع یا هدف را جستجو، جمع‌آوری و ارزیابی می‌کنند. در واقع، بررسی‌های مرور سیستماتیک به دنبال ایجاد دانش جدید نیست، بلکه به دنبال ترکیب و خلاصه کردن دانش موجود است [۷]. در مطالعه حاضر که هدف اصلی آن تعیین راه‌کارهای مدیریت آثار ابعاد روان‌شناختی شیوع بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان در دوران پساکرونا بود با بهره‌گیری از روش مرور سیستماتیک کلیه مقالات منتشر شده در این زمینه در خارج و داخل کشور در طی سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۱ مورد بررسی قرار گرفتند. فرآیند انتخاب مقالات بدین شرح بود که در گام نخست، در پایگاه‌های اطلاعاتی موجود چون موتورهای جستجوگر PubMed، Springer، ISI، Scopus، Science direct، Google Scholar، Magiran، Noormags و SID با استفاده از کلید واژه‌های مطالعاتی مرتبط با اهداف و موضوع پژوهش شامل کووید-۱۹، سلامت روان دانش‌آموزان، اثرات روان‌شناختی کرونا، اختلالات روان‌شناختی دوران کرونا، راه‌کارهای مدیریت کرونا، پساکرونا، مرور سیستماتیک مورد جستجو و بررسی قرار گرفتند. در این مرحله از فنون بازیابی

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

اطلاعات گوگل در جستجو از عملگرهایی چون ,OR , + AND و " " به عنوان راهبردهای جستجو استفاده شد. در مرحله بعدی مقالات مرتبط بر اساس عنوان و چکیده مورد قضاوت و ارزیابی قرار گرفتند. ادامه فرآیند مقالات انتخاب شده بر اساس معیارهای ورودی و خروجی و فرآیند غربال‌گری به شرح زیر مورد بررسی قرار گرفتند.

معیارهای ورود و خروج: با تدوین اهداف موضوع و مشخص نمودن معیارهای جستجو با انتخاب کلیدواژه های کلی به دو زبان فارسی و لاتین در جستجوی کلی تعداد ۸۰ مقاله به عنوان جامعه مورد مطالعه در این پژوهش یافت شد. مهم‌ترین معیارهای ورود مقالات به پژوهش، تمرکز بر کلیدواژگان ذکر شده، اصیل بودن، منتشر شده در سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۱، تمرکز بر جامعه دانش‌آموزان، تمرکز بر بعد اختلالات سلامت روان‌شناختی، چاپ در نشریات معتبر و داشتن منابع معتبر بود. در مقابل، معیارهایی چون عدم تمرکز بر موضوع و کلیدواژگان پژوهش، عدم تمرکز بر جامعه دانش‌آموزان، عدم تمرکز بر بعد اختلالات سلامت روان‌شناختی، عدم تمرکز بر سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۱، تکراری بودن، غیرمرتبط بودن، غیر علمی، اصیل نبودن، نداشتن منابع مشخص، چاپ در روزنامه، خبرگزاری‌ها و عدم چاپ در نشریات علمی پژوهشی معتبر یا نامعتبر بودن سبب شد تا این نوع مقالات از فرآیند پژوهش خارج شوند.

سنجش کیفیت مقالات: بعد از جستجوی کلیدواژه ها در پایگاه‌های اطلاعاتی موتورهای جستجوگر و نمایه کننده مقالات، ابتدا هر فرد جداگانه و در ادامه در جلسات مشترک عناوین و چکیده تمامی مقالات یافت شده مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفت. مقالات غیرمرتبط با بحث و تبادل نظر از حیث موضوع، هدف و روش اجرا با تصمیم و هماهنگی نویسندگان از مرحله بررسی کنار گذاشته شدند. در نهایت، تعداد ۲۰ مقاله مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت که از این تعداد مقالات ۱۲ مقاله لاتین و ۸ مقاله فارسی بودند و مطالعات مرتبط با عنوان و هدف انتخاب شده وارد مرحله ارزیابی و تجزیه و تحلیل شدند.

برای استخراج و جمع‌آوری داده‌های مربوط به هر مقاله مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج خلاصه شد. اطلاعات و یافته‌ها در قالب استاندارد ضبط گردید و سپس به صورت روایی و خلاصه روایی ثبت گردید. به طور کلی، در ابتدا ۸۰ مقاله وارد پژوهش شدند که در ادامه بر اساس معیارهای خروج، تعداد ۶۰ مقاله به دلیل نداشتن معیارهای مدنظر از روند فرآیند پژوهش خارج شدند. در نهایت تعداد ۲۰ مقاله به منظور بررسی و نمونه مورد مطالعه وارد طرح پژوهش شدند (نمودار ۱).

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

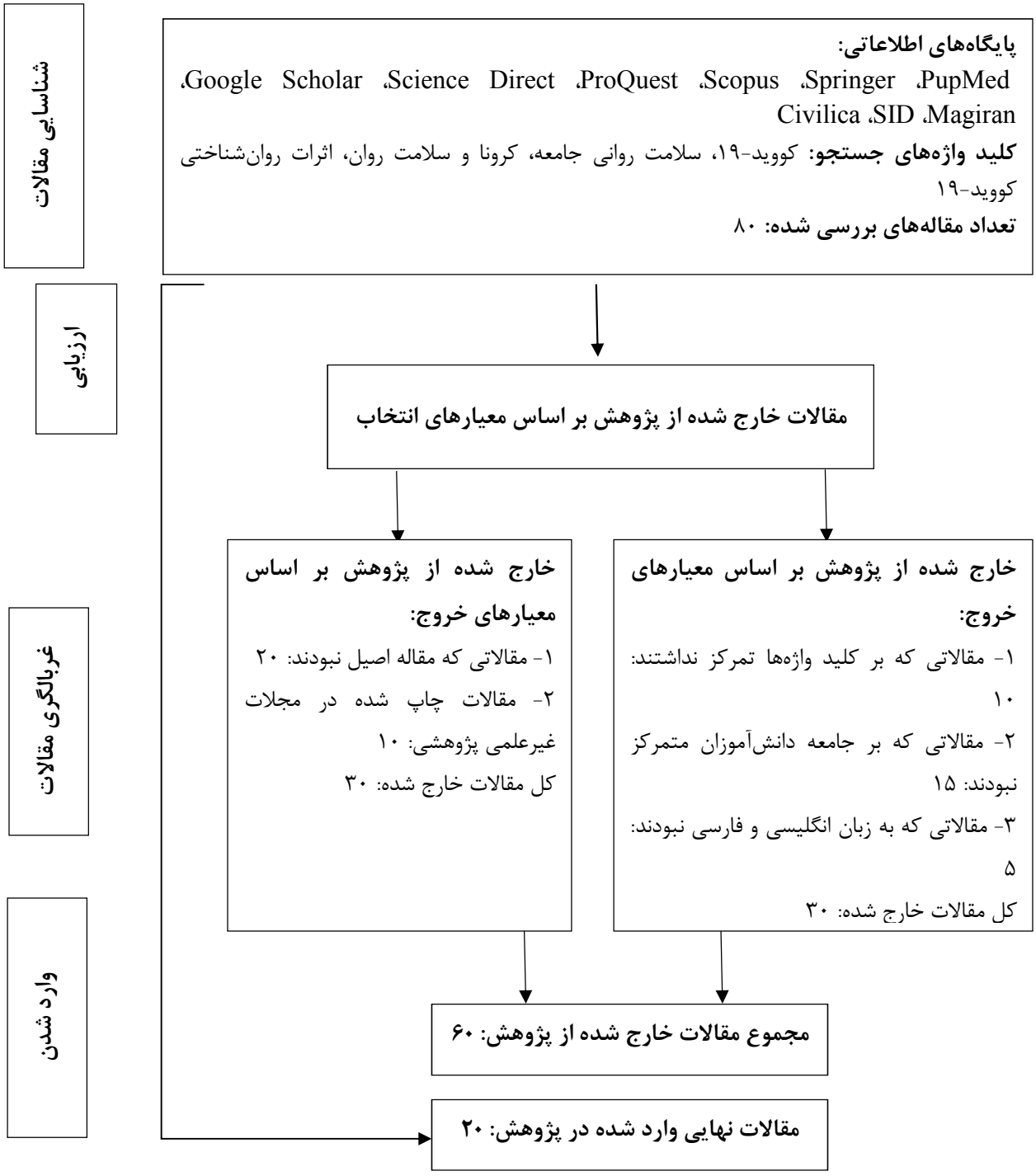

نمودار ۱- فلوچارت روند بررسی و انتخاب مقالات پژوهشی

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

نتایج

یافته‌های کلی مطالعات وارد شده به پژوهش به دقت مورد بررسی قرار گرفتند. خلاصه مطالب مقالات (نویسنده، عنوان، هدف و نتیجه‌گیری) در جدول ۱ ارائه شد. با توجه به اهداف و سوالات پژوهش سعی شد تا این یافته‌ها در دو بخش بررسی پیامدها و آثار روان‌شناختی بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان و ارائه راه‌کارهایی با هدف مدیریت این پیامدها در سلامت روان دانش‌آموزان دسته-بندی گردد، به این منظور که بتوان در گام نخست به شناسایی عوامل مؤثر یک طرح و برنامه جامع با هدف مدیریت سلامت روان دانش‌آموزان و توان‌مندسازی آنان در دوران حساس پساکرونا رسید.

۱. مهم‌ترین پیامدهای روان‌شناختی بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان

برخی از مهم‌ترین پیامدها و آثار روان‌شناختی کووید-۱۹ و تأثیر آن‌ها بر سلامت روان دانش‌آموزان در بررسی مقالات مرتبط صورت گرفته در خارج و داخل کشور که به این هدف پرداخته‌اند به شرح زیر است.

جدول۱- خلاصه مقالات بررسی شده در حوزه پیامدهای روان‌شناختی بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان (هدف) پژوهش	نتایج (یافته‌ها)
۱	**Orgiles و همکاران** [۸]	۲۰۲۰	بررسی اثرات روان‌شناختی کووید-۱۹ در جوانان ایتالیا و اسپانیا	شایع‌ترین مشکلات عاطفی این جوانان مشکل در تمرکز، بی‌حوصلگی، تحریک‌پذیری، بی‌قراری، عصبی بودن، احساس تنهایی، ناراحتی، نگرانی، کاهش فعالیت بدنی، خواب نامنظم، صرف وقت زیاد در اینترنت و هم‌زیستی دشوار با خانواده بود.
۲	**Elmer و همکاران** [۹]	۲۰۲۰	مقایسه شبکه‌های اجتماعی بر سلامت روان دانش‌آموزان سوئیس در طول بحران کرونا (قبل و بعد از قرنطینه)	تحلیل‌های اکتشافی نشان داد که نگرانی‌های خاص شبکه‌های اجتماعی، عدم تعامل و حمایت عاطفی و انزوای فیزیکی با سلامت روان رابطه داشته و سطح استرس، اضطراب، تنهایی و علائم افسردگی دانش‌آموزان در سوئیس نسبت به قبل از قرنطینه بدتر شده هم‌چنین این علائم در دانش آموزان دختر بیشتر مشاهده شد.
۳	**Bignardi و همکاران** [۵]	۲۰۲۱	بررسی آثار روان‌شناختی کووید-۱۹ بر سلامت روان کودکان در طول قرنطینه بریتالیا	علائم افسردگی کودکان بریتالیایی نسبت به قبل از قرنطینه به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. اجرای قرنطینه، فاصله‌گذاری اجتماعی و تعطیلی مدارس یر سلامت روان این کودکان تأثیر منفی به جا گذاشته است.
۴	**Castellini و همکاران** [۱۰]	۲۰۲۱	بررسی آسیب‌ها و پیامدهای روانی قبل از شیوع کووید-۱۹ و در طول قرنطینه در کشور ایتالیا	بررسی مشاهدات طولی نشان داد که اضطراب و علائم مختلف افسردگی در طول قرنطینه افزایش یافته و آسیب‌های اقتصادی هم تأثیر مخرب بر سلامت روان افراد جامعه داشته است.
۵	**Saladino و همکاران** [۱۱]	۲۰۲۰	اثرات روانی و اجتماعی شیوع کووید-۱۹	استرس طولانی، اضطراب، افسردگی، ناتوانی در مدیریت احساسات آسیب‌زا و منفی، ترس دائمی از سرایت این نوع بیماری بر زندگی، انزوای اجتماعی و اصلاح روابط انسانی از اثرات روانی و اجتماعی مهم بیماری کووید-۱۹ به شمار می‌آید.
۶	**Wang و همکاران** [۱۲]	۲۰۲۱	بررسی مشکلات سلامت روان کودکان پس از بازگشایی مدارس	استرس‌های روانی ناشی از بازگشایی مدارس در پی انجام اقداماتی چون فاصله‌گذاری اجتماعی، زمان طولانی مدت درگیر شدن در انجام تکالیف و بازی‌های رایانه‌ای با افزایش خطر مشکلات سلامت روان مرتبط بود.
۷	**Farahati** [۱۳]	۲۰۲۰	مرور پیامدهای روان‌شناختی ویروس کرونا در جامعه	نتایج این پژوهش نشان داد که این بیماری سلامت روانی افراد در سطح فردی، بین فردی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده و اثرات مخربی چون اضطراب، ترس، افسردگی، ترس‌های تعمیم یافته، گسترش انزوای اجتماعی، سردرگمی، خستگی روحی و خشم را نیز

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

				در پی دارد.
۸	**Shahyad و Mohammadi** [۱۴]	۲۰۲۰	بررسی آثار روان‌شناختی گسترش بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان افراد جامعه	ترس از آلوده شدن یا آلوده کردن دیگران، اضطراب، دوره طولانی قرنطینه، حمایت‌های ناکافی از قبیل عدم دسترسی به مراقبت‌های پزشکی، مواد غذایی کافی و در نهایت خستگی و بی‌حوصلگی ناشی از قرنطینه و برخی دیگر از افکار ناخوشایند مثل احساس تنهایی، افسردگی، انکار، ناامیدی، برچسب زنی و در درجات شدیدتر پرخاشگری و حتی افکار خودکشی آثار روان‌شناختی گسترش بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان افراد جامعه می‌باشد.
۹	**Khoram rooz** [۱۵]	۲۰۲۱	تأثیر محدودیت‌های کرونایی بر شیوه زندگی	در کودکان به وجود آمدن محرک‌های استرس‌زا در منزل مانند ترس طولانی مدت از مبتلاء شدن به کرونا، افکار ناخوشایند و کسالت، مشکلات آموزشی، کمبود ارتباط با همکلاسی‌ها، معلمان و دوستان، کمبود فضای مناسب در خانه و در مواردی مشکلات مالی و اقتصادی خانواده‌ها می‌تواند اثرات ماندگاری بر سلامت روان کودکان و نوجوانان داشته باشد.
۱۰	**Bagheri Sheykhangafshe و همکاران** [۱۶]	۲۰۲۱	نقش اعتیاد به اینترنت در پیش‌بینی سلامت روان دانش‌آموزان در دوره همه-گیری کرونا	اعتیاد به اینترنت در دوران شیوع کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش آموزان تأثیر مخرب داشته که افسردگی، تنهایی و اضطراب از مهم-ترین پیامدها بود.

۲. مهم‌ترین راه‌کارهای مدیریت پیامدهای روان‌شناختی بیماری کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان

جدول ۲، به بررسی مقالات مرتبط صورت گرفته در خارج و داخل کشور که به مهم‌ترین راه‌کارهای کنترل و مدیریت پیامدها و آثار روان‌شناختی کووید-۱۹ و تأثیر آن‌ها بر سلامت روان دانش‌آموزان پرداخته را به صورت خلاصه بیان می‌کند.

جدول ۲- خلاصه مقالات بررسی شده با موضوع راه‌کارهای مدیریت پیامدهای روان‌شناختی کووید-۱۹ بر سلامت روان دانش‌آموزان

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان (هدف) پژوهش	نتایج (یافته) تحقیق
۱	**Kontoangelos و همکاران** [۱۷]	۲۰۲۰	بررسی ویژگی‌های بالینی و روان شناختی اثرات بهداشت روانی همه گیری کووید-۱۹	حمایت سازنده یا درمان حمایتی، مداخلات اولیه سلامت روان، کیفیت مراقبت، شناسایی زود هنگام توسط روان‌پزشکان از پریشانی‌ها و مداخلات روان‌شناختی به موقع از بروز بحران جلوگیری می‌کند. هم‌چنین، اطلاع رسانی‌های دقیق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی و استفاده از تأثیر مصرف داروهای ضد ویروسی و داروهای روانگردان (از قبیل ضد روان‌پریشی، ضد افسردگی و ضداضطراب) بر ثبات روحی افراد تأثیر مثبت خواهد داشت.
۲	**Singh و همکاران** [۱۸]	۲۰۲۰	مروری بر سلامت روان کودکان و نوجوانان در طول قرنطینه	ضرورت نیاز مبرم به برنامه‌ریزی برای مدیریت بهداشت روان کودکان و نوجوانان آسیب‌پذیر در دوران همه‌گیری و پس از همه‌گیری، نیاز به بهبود دسترسی کودکان و نوجوانان به خدمات حمایتی سلامت روان با هدف ارائه اقداماتی برای توسعه مکانیسم‌های مقابله سالم در طول بحران، اجرای سیاست‌های نوآورانه و سیاست‌های شبکه‌های مشارکتی مستقیم و دیجیتالی روان‌پزشکان، روان‌شناسان، پزشکان اطفال و داوطلبان جامعه ضروری است.
۳	**Wang و همکاران** [۱۹]	۲۰۲۰	بررسی اثرات قرنطینه بر کودکان در	تأکید بر لزوم آگاهی از اثرات بالقوه قرنطینه بر سلامت روان کودکان،

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

			طول شیوع کووید-۱۹	اهمیت اقدامات دولت، سازمان‌های غیر دولتی، جامعه، مدارس و والدین برای کاهش اثرات احتمالی این وضعیت پیشنهاد می‌شود.
۴	**Saladino و همکاران** [۱۱]	۲۰۲۰	اثرات روانی و اجتماعی شیوع کووید-۱۹	تأثیر همه‌گیری و انعکاس مداخلات احتمالی بر اساس ابزارهای فناوری و دستگاه‌های فناورانه (روان‌شناسی برخط) در کنترل اثرات منفی بیماری کرونا مؤثر می‌باشد که موجب صرفه‌جویی در زمان، هزینه‌ها، حفظ رابطه بین درمان‌گر و بیماران خواهد شد. هم‌چنین، امید یک احساس مفید برای غلبه بر این بیماری بوده و مستلزم همدلی پایدار گروه‌های آسیب-پذیر است.
۵	**Maximova و همکاران** [۳]	۲۰۲۱	بررسی تغییرات پیش‌بینی شده در سبک زندگی و سلامت روان کودکان دبستانی در کانادا	نتایج حاکی از آن بود که دانش‌آموزان با داشتن نگرش مثبت نسبت به زندگی فعال و سالم، تمایل بیشتری به حفظ رفتارهای سبک زندگی سالم، بهزیستی و سلامت روان دارند. داشتن تغذیه سالم، الگوی خواب منظم، برنامه‌ریزی مدارس و سرمایه‌گذاری در ارتقاء سلامت برای جلوگیری از پیامدهای منفی سلامت روان کودکان در آینده ضروری است.
۶	**Cost و همکاران** [۲۰]	۲۰۲۱	بررسی تأثیر همه‌گیری سلامت روان کودکان و نوجوانان کانادایی	بیش از دو سوم کودکان و نوجوانان وخامت‌های روانی بیماری کووید-۱۹ را تجربه کرده‌اند که این پیامدها شدیداً با استرس، افسردگی تحریک-پذیری و انزوای اجتماعی همراه بوده است. در این راستا، تقویت تعاملات اجتماعی برای کودکان و نوجوانان، اتخاذ سیاست‌های عمومی و کلی در سیستم‌های آموزش و پرورش و بخش‌های مختلف سلامت روان در متعادل ساختن این پیامدها از استراتژی‌های مهم کاهش آثار سوء این بیماری در آینده خواهد بود.
۷	**Wang و همکاران** [۱۲]	۲۰۲۱	مقابله با مشکلات سلامت روانی ناشی از کووید-۱۹ در چین پس از بازگشایی مدارس	ارائه حمایت‌های مؤثر از کودکان توسط دولت، جامعه، مدرسه و خانواده‌ها، به رسمیت شناختن چالش‌های سلامت روان کودکان، هماهنگی و مشارکت مدارس با مختصصان بهداشت و سایر سازمان‌های مربوطه، ارائه خدمات روان‌شناختی برخط و غیر برخط برای دانش‌آموزان در معرض خطر و آموزش‌هایی در این زمینه برای آنان با هدف بهبود راهبردهای مقابله‌ای و انعطاف پذیری در برابر تغییرات استرس‌زا می‌تواند به مدیریت پیامدهای روانی ناشی از بیماری کرونا کمک کند.
۸	**Shafipour Motlagh و همکاران** [۲۱]	۲۰۲۰	راهبردهای توان‌مندسازی روان-شناختی فردی در رابطه با مدیریت فراگیر ویروس کرونا با ارائه یک الگوی کیفی	خود مراقبتی (تغذیه، تقویت سیستم ایمنی، مدیریت رفتار فردی)، تغییر و بهبود نگرش (بازسازی ادراکی، اعتماد به نفس، مثبت اندیشی و امید به زندگی)، تسلط بر خود، به اشتراک‌گذاری دانش و اطلاعات (تبادل اطلاعات در رابطه با نحوه زندگی، کنترل و انتشار ویروس)، رعایت مسائل بهداشتی (بهداشت محیط زندگی، بهداشت فردی و بهداشت تغذیه) از راهبردهای مهم توان‌مندسازی افراد در مدیریت پیامدهای بیماری کرونا محسوب می‌شود.
۹	**Turani** [۲۲]	۲۰۲۰	بررسی چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی نظام تعلیم و تربیت در مقابله با بیماری کووید-۱۹ یا هر بحران دیگر	پیشنهاد «مدل رادار استراتژیک» با استفاده از مدل تحلیل سوآت (SWOT) که این مدل سبب کاهش تهدیدها، شکار فرصت‌های ناب، افزایش قوت‌ها و کاهش ضعف‌ها خواهد شد. استفاده از این مدل به فرآیندهای عمومی برنامه‌ریزی استراتژیک کمک می‌کند تا از اقدامات غیرعلمی، غیرسیستماتیک و غیرنظام‌دار اجتناب شده و کیفیت برنامه‌های پیش روی را تضمین می‌نماید.
۱۰	**Tajbakhsh** [۲۳]	۲۰۲۰	بررسی ابعاد سبک زندگی نوین جوانان در دوران پساکرونا	تغییر در سبک زندگی سلامت محور، سبک زندگی خانواده محور، سبک زندگی رسانه محور، سبک زندگی اجتماع محور، سبک زندگی فرهنگ

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

				محور و سبک زندگی فراغت محور علاوه بر تحمیل هزینه‌ها، فرصتی مناسب برای بازنگری، بازاندیشی در سبک زندگی را فراهم می‌کند.
۱۱	Asli Azad و همکاران [۲۴]	۲۰۲۱	بررسی اثربخشی واقعیت درمانی برخط بر استرس ادراک شده و اجتناب تجربه‌ای بهبود یافتگان کووید-۱۹	واقعیت درمانی نظریه (William Glasser, 2000) با بهره‌گیری از فنونی همانند تمرکز بر زمان حال، اجتناب از انتقاد افراطی و آموزش مسئولیت‌پذیری بر پایه ادراک خودکارآمدی بالا می‌تواند به عنوان یک درمان کارآمد در جهت کاهش استرس ادراک شده و اجتناب تجربه‌ای بهبود یافتگان کووید-۱۹ مورد استفاده قرار می‌گیرد.

با عنایت به شناسایی مهم‌ترین پیامدها و در پی آن ارائه راه‌کارهایی جهت مدیریت آثار روان‌شناختی ناشی از بیماری کووید-۱۹ در تحقیقات صورت گرفته اگر این تدابیر و راهبردهای پیشنهاد شده در مرحله اجرا مؤثر واقع نشود ره به جایی نخواهد برد. لذا، لزوم استراتژی یک برنامه اصولی در این زمینه در نظام تعلیم و تربیت با در نظر داشتن تمامی موارد فوق با آسیب شناسی همه جانبه در این شرایط جزء ضروریات به شمار می‌آید. در این راستا، بر اساس بررسی‌های موردی صورت گرفته شده از پیامدها و راه‌کارهای مذکور و تجزیه و تحلیل تمامی ابعاد و مؤلفه‌های مذکور، ارائه یک برنامه راهبردی جامع و مشارکت محور مبتنی بر مدیریت این پیامدها بر سلامت روان دانش‌آموزان برای دوران حساس پساکرونا پیشنهاد می‌گردد. تدوین یک برنامه جامع بر پایه سه اصل استوار است، نخست تعیین خط مشی‌ها و سیاست های کلی، مشخص نمودن و توجه به مؤلفه‌های تأثیرگذار و در نهایت مشخص نمودن عوامل اجرایی و تعیین حیطه و وظایف آن‌ها که تمامی این اصول به صورت زنجیر وار مرتبط و متکی به هم می‌باشند. نقشه کلی عوامل مهم یک برنامه پیشنهادی جهت مدیریت پیامدهای ابعاد روان‌شناختی بیماری کووید-۱۹ در سلامت روان دانش‌آموزان به شرح جدول زیر می‌باشد.

جدول ۳- عوامل مهم یک برنامه راهبردی مشارکت محور مبتنی بر مدیریت پیامدهای روان‌شناختی بیماری کرونا در دوران پساکرونا

تعیین سیاست کلی		اتخاذ تدابیر و خط مشی‌های کلی توسط وزارت آموزش و پرورش با مشارکت سایر ارگان‌های مرتبط در مدیریت سلامت روان دانش آموزان در دوران پساکرونا
مؤلفه‌های اصلی	**عوامل فردی**	رعایت سلامت جسمی، مدیریت رفتار فردی، تسلط بر خود، سبک زندگی سالم (تغذیه مناسب، داشتن تحرک بدنی، الگو خواب منظم)
	عوامل اجتماعی	تقویت تعاملات اجتماعی، برقراری ارتباط و معاشرت با یکدیگر، اصلاح روابط انسانی
	عوامل خانوادگی	ایجاد موقعیت مناسب در خانه، محیط مؤثر خانواده، توجه به وضعیت اقتصادی خانواده ها، تعارضات خانوادگی
	عوامل آموزشی	ارتقاء دانش عمومی افراد در زمینه سلامت، فرهنگ‌سازی در مدارس، آموزش مسئولیت پذیری، اضطراب تحصیلی، رفع مشکلات آموزشی دانش‌آموزان
	عوامل روان-شناختی	خودکارآمدی، امیدواری، خوش‌بینی و تاب‌آوری
عوامل اجرایی		تمامی افراد جامعه به صورت مشارکتی از قبیل خود افراد، معلمان، مربیان و مدیران آموزشی، خانواده‌ها، دولت، متخصصان سلامت، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

بحث

نتایج بررسی مطالعات مروری نظام‌مند حکایت از این واقعیت دارد که شیوع بیماری کووید-۱۹ و به زعم آن قرنطینه خانگی، تعطیلی مدارس، دانشگاه‌ها و حتی مراکز تفریحی مشکلات عدیده روانی را برای عموم افراد جامعه بالاخص کودکان و نوجوانان در سنین تحصیلی رقم زده است. به نوعی، در شرایط بحرانی همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ علاوه بر درخطر بودن سلامت جسمی، ابعاد دیگر سلامت، از جمله سلامت روان افراد جامعه علی‌الخصوص قشر دانش‌آموزان به شدت تحت تأثیر این بیماری و اقدامات کلی در چنین موقعیتی قرار گرفته که می‌طلبد تا نظام تعلیم و تربیت با آسیب‌شناسی دقیق و مهندسی توسط متخصصان و پژوهش‌گران یک برنامه‌ریزی جامع، استاندارد، مدون و علمی در این راستا تدوین و ارائه نماید. بررسی کلی پژوهش‌های Singh و همکاران [۱۸]، Wang J و همکاران [۱۲]، Maximova و همکاران [۳]، Cost و همکاران [۲۰]، Wang و همکاران [۱۹] و Turani [۲۲] نیز به لزوم طراحی و ارائه برنامه‌ریزی در جهت مدیریت مشکلات سلامت روان دانش‌آموزان تأکید داشتند.

بنا بر هدف اصلی پژوهش، با بررسی و تحلیل مرور سیستماتیک از پیامدهای روان‌شناختی بیماری کووید-۱۹ و تأثیر آن‌ها بر سلامت روان دانش‌آموزان و ارزیابی کلیه راه‌کارهای پیشنهادی جهت کاهش معضلات و پیش‌گیری تعمیم یافته این اختلالات روان‌شناختی در دانش‌آموزان همگام با شرایط بحرانی کرونا و بعد از آن یا به اصطلاح پساکرونا، یک برنامه‌ی جامع مشارکت محور مبتنی بر مدیریت این پیامدها بر سلامت روان دانش‌آموزان بر پایه سه اصل تعیین خط مشی‌ها و سیاست‌های کلی، مشخص نمودن و توجه به مؤلفه‌های تأثیرگذار و در نهایت مشخص نمودن عوامل اجرایی و تعیین حیطه و وظایف آن‌ها پیشنهاد می گردد.

یکی از اهداف اصلی تدوین چنین برنامه‌ای ترسیم چشم اندازی روشن برای همگان در هنگام وقوع شرایط بحرانی مانند بیماری کووید-۱۹، برای جلوگیری از آشفتگی‌ها، بی نظمی‌ها و به طور کلی استفاده از پیامدهای مخرب روان‌شناختی این بیماری در جهت تبدیل و تعدیل آن‌ها به فرصت است. در تدوین این برنامه مشارکتی نخستین اقدام تعیین خط مشی یا تنظیم سیاست‌ها و اهداف کلی توسط وزارت آموزش و پرورش و وزارت بهداشت با مشارکت سایر ارگان‌های مرتبط در مدیریت سلامت روان دانش‌آموزان در دوران پساکرونا بر اساس سیاست‌های کلی کشور، اسناد مهم بالادستی، معیارها و راهبردهای کلان و خرد دخیل در این حوزه می‌باشد. اتخاذ و تدوین چنین سیاست‌های کلی، دقیق و مورد توافق مستلزم مشارکت جمعی سیاست‌گذاران، صاحب‌نظران، نخبگان با صرف زمان و هم‌چنین بررسی‌های موشکافانه بسیار دارد.

بر اساس تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش‌های صورت گرفته در بررسی عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سلامت روان دانش آموزان به صورت کلی مؤلفه‌هایی از قبیل توجه به عوامل فردی، توجه به عوامل اجتماعی، توجه به عوامل خانوادگی، توجه به عوامل آموزشی و توجه به عوامل روان‌شناختی می‌توانند در مدیریت آثار روان‌شناختی ناشی از بیماری کووید-۱۹ تأثیرگذار باشند. در مقابل، بی‌توجهی و

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

سهل‌انگاری نسبت به این مؤلفه‌ها آثار روان‌شناختی مخربی بر سلامت روان دانش‌آموزان خواهد داشت. در طراحی برنامه مشارکتی، باید تمامی این مؤلفه‌ها در ابعاد مختلف آن در نظر گرفته شوند.

در طراحی و تدوین یک برنامه جامع مشارکتی بعد از مشخص شدن اهداف، سیاست‌های کلی و انتخاب خط‌مشی و تعیین مؤلفه‌های اصلی و اولویت‌بندی آن‌ها، مشخص نمودن عوامل اجرایی این برنامه از ضروریات هر برنامه به حساب می‌آید. در مقابله با بحران‌های همه‌گیر دیگر نمی‌توان فقط از یک بخش، عامل و ارگانی توقع اجرای برنامه‌ها داشت چرا که این شرایط همه بخش‌های جامعه و زندگی افراد را تحت تأثیر قرار داده است. در تدوین یک برنامه راهبردی جامع مشارکتی برای مدیریت آثار روان‌شناختی ناشی از بیماری کووید-۱۹ در سلامت روان دانش‌آموزان در دوران پساکرونا عوامل اجرایی مؤثر در این برنامه را می‌توان تمامی افراد جامعه به صورت مشارکتی از قبیل خود افراد، معلمان، مربیان و مدیران آموزشی، خانواده‌ها، دولت، متخصصان سلامت، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی عنوان کرد. همکاری بخش‌های مختلف سلامت روان [۲۰] و اجرای سیاست‌های شبکه‌های مشارکتی مستقیم و دیجیتالی روان‌پزشکان، روان‌شناسان، پزشکان اطفال و حتی داوطلبان جامعه [۱۸]، هماهنگی و مشارکت مدارس با مختصصان بهداشت و سایر سازمان‌های مربوطه، ارائه خدمات روان‌شناختی برخط و آفلاین برای دانش‌آموزان در معرض خطر و آموزش‌هایی در این زمینه [۱۲] و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ارتقاء بخش های مختلف سلامت [۳]، در راستای اجرای یک برنامه راهبردی جامع در نظام تعلیم و تربیت اهمیت به سزایی دارد.

بنابراین، پژوهش حاضر تا حد بسیاری توانست خط‌مشی ها و اهداف طراحی یک برنامه جامع را مشخص و تبیین نماید. با این حال، این پژوهش که به صورت مروری نظام‌مند صورت گرفت با محدودیت‌هایی نیز مواجه بود؛ یکی از محدودیت‌های چنین تحقیقاتی عدم دست‌یابی به مقالات اصیل و یا خطا در انتخاب نمونه به هر دلیل بود. از سوی دیگر، تمرکز بر جامعه دانش‌آموزان می‌تواند از تعمیم یافته‌ها بکاهد. لذا، در پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌گردد تا سایر اقشار جامعه و یا مناطق جغرافیایی مختلف مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرند.

نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان داد که شیوع بیماری کووید-۱۹ و به زعم آن قرنطینه خانگی و تعطیلی مدارس منجر به مشکلات و آثار متعدد روان‌شناختی در بعد فردی، اجتماعی و آموزشی قشر دانش‌آموزان شده است. مطابق با استراتژی های ضروری برای مهار یا مدیریت پیامدهای روان‌شناختی بر سلامت روان دانش‌آموزان در دوران پساکرونا می‌توان مواردی از قبیل: ایجاد یک سامانه منظم و منسجم جهت ساماندهی دانش‌آموزان دارای مشکلات روانی براثر این بیماری، تهیه و تدوین محتوای آموزشی و فرهنگی توسط عوامل اجرایی به منظور لزوم آشنایی دانش‌آموزان با انواع اختلالات روان‌شناختی، تقویت و ارتقاء آموزش‌های تخصصی لازم ضمن خدمت در این خصوص به معلمان، مدیران و کارکنان آموزشی از طریق گنجاندن برنامه‌های آموزشی و

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

فرهنگی با موضوع آسیب‌های روانی ناشی از بیماری کووید-۱۹ در بستر وبینارها، کارگاه‌ها و سایر برنامه‌ها با مشارکت همگان در جهت مقابله‌سازی و تبدیل چالش‌ها به فرصت در دوران پساکرونا ضروری تلقی می‌شود.

تشکر و قدردانی

نویسندگان برخود لازم می‌دانند تا از تمام پژوهش‌گرانی که مقالات ارزشمند آن‌ها در این مطالعه مروری مورد بررسی قرار گرفت، تقدیر و تشکر نمایند. هم‌چنین، از افرادی که در بهبود کیفیت مقاله حاضر مشارکت نموده‌اند، مراتب سپاس و قدردانی به عمل می‌آید.

References

[1] Eyni S, Ziyar M, Ebadi M. Mental health of students during the corona epidemic: The Role of Predictors of Corona Anxiety, Cognitive Distortion, and Psychological Hardiness. *Rooyesh* 2021; 10(7): 25-34. [Farsi]

[2] Brooks SK, Webster RK, Smith LE, Woodland L, Wessely S, Greenberg N, et al. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet* 2020; 14: 1-5.

[3] Maximova K, Khan MK, Dabravolskaj J, Maunula L, Ohinmaa A, Veugelers PJ. Perceived changes in lifestyle behaviours and in mental health and wellbeing of elementary school children during the first COVID-19 lockdown in Canada: Lifestyles and mental health and wellbeing of children during the lockdown. *Public Health* 2021; 202: 35-42.

[4] Jiao WY, Wang LN, Liu J, Fang SF, Jiao FY, Pettoello-Mantovani M, et al. Behavioral and Emotional Disorders in Children during the COVID-19 Epidemic. *J Pediatr* 2020; 221: 264-6.

[5] Bignardi G, Dalmaijer ES, Anwyl-Irvine AL, Smith TA, Siugzdaite RS, Astle DE. Longitudinal increases in childhood depression symptoms during the COVID-19 lockdown. *Archives of disease in childhood* 2021; 106(8): 791-7.

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

[6] Maynard MS, Perlman CM, Kirkpatrick SI. Food insecurity and perceived anxiety among adolescents: An analysis of data from the 2009-2010 National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES). *Journal of Hunger & Environmental Nutrition* 2019; 14(3): 339- 51.

[7] Aromataris E, Pearson A. The systematic review: an overview. *AJN* 2014; 114(3): 53-8.

[8] Orgiles M, Morales A, Delvecchio E, Mazzeschi C, Espada JP. Immediate psychological effects of the COVID-19 quarantine in youth from Italy and Spain. *Frontiers in psychology* 2020; 11: 2986.

[9] Elmer T, Mepham K, Stadtfeld C. Students under lockdown: Comparisons of students' social networks and mental health before and during the COVID-19 crisis in Switzerland. *Plos one* 2020; 15(7): 0236337.

[10] Castellini G, Rossi E, Cassioli E, Sanfilippo G, Innocenti M, Gironi V, et al. Longitudinal observation of general psychopathology before the COVID-19 outbreak and during lockdown in Italy. *Journal of psychosomatic research* 2021; 141: 110328.

[11] Saladino V, Algeri D, Auriemma V. The Psychological and Social Impact of COVID-19: New Perspectives of Well-Being. *Front Psychol* 2020; 11: 577684.

[12] Wang J, Wang Y, Lin H, Chen X, Wang H, Liang H, et al. Mental Health Problems Among School-Aged Children After School Reopening: A Cross-Sectional Study During the COVID-19 Post-pandemic in East China. *Front Psychol* 2021; 11(12): 773134.

[13] Farahati M. Psychological consequences of coronavirus outbreak in society. Social impact assessment; (Special issue of the consequences of the outbreak of Corona-COVID virus 19) 2020: 207-25. [Farsi]

[14] Shahyad S, Mohammadi MT. Psychological Impacts of COVID-19 Outbreak on Mental

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

Health Status of Society Individuals: A Narrative Review. *J Mil Med* 2020; 22(2): 184-92. [Farsi]

[15] Khoram rooz AR. Analyzing the impact of coronary constraints on lifestyle and how to cope with it, Quarterly Journal of New Strategies in Psychology and Educational Sciences 2021; 10(4): 49-56. [Farsi]

[16] Bagheri Sheykhangafshe F, Alizadeh D, Savabi Niri V, Asgari F, Ghodrat G. The role of internet addiction, mindfulness and resilience in predicting students' mental health during the coronavirus 2019 pandemic. *J Child Ment Health* 2021; 8(3): 1-14. [Farsi]

[17] Kontoangelos K, Economou M, Papageorgiou C. Mental Health Effects of COVID-19 Pandemia: A Review of Clinical and Psychological Traits. *Psychiatry Investig* 2020; 17(6): 491-505.

[18] Singh S, Roy D, Sinha K, Parveen S, Sharma G, Joshi G. Impact of COVID-19 and lockdown on mental health of children and adolescents: A narrative review with recommendations. *Psychiatry Res* 2020; 293: 113429.

[19] Wang G, Zhang Y, Zhao J, Zhang J, Jiang F. Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *The Lancet* 2020; 395(10228): 945-7.

[20] Cost T, Crosbie J, Anagnostou E, Birken CS, Charach A, Monga S, et al. Mostly worse, occasionally better: impact of COVID-19 pandemic on the mental health of Canadian children and adolescents. *European child & Adolescent Psychiatry* 2021: 1-14.

[21] Shafipour Motlagh F, Naderi Z, Naghsh S. Dimensions of individual psychological empowerment with the aim of managing the 2019 corona epidemic virus in order to provide a qualitative model. *Journal of Applied Psychological Research* 2020; 11(4): 245-61. [Farsi]

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

[22] Turani H. Post-program in post-corona, the necessity of education today (based on the strategic radar model). *Journal of Educational Psychology* 2020; 16(55): 105-17. [Farsi]

[23] Tajbakhsh Gh. An Analysis of the New Lifestyle of the Post-Corona Age. *Strategic Studies of Public Policy* 2020; 10(35): 340-60. [Farsi]

[24] Asli Azad M, Farhadi T, Khaki S. The Effectiveness of Online Reality Therapy on Perceived Stress and the Avoidance of COVID-19 Improved Experiences. *Journal of Health Psychology* 2021; 10(38): 141-56. [Farsi]

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]

Investigating and Managing the Psychological Effects of COVID-19 Outbreak on the Mental Health of Students in the Post-Corona Era: A Systematic Review

Ismail Arbab[1] , Majid Kahrazahi[2], Hamidreza Abbasi [3], Abdolhakim Khazaei [4]

Received: 10/07/23 Sent for Revision: 23/08/23 Received Revised Manuscript: 16/12/23 Accepted: 18/12/23

Background and Objectives: In addition to the effects of the coronavirus disease of 2019 (COVID-19) pandemic on the physical health of people, it has also left many psychological effects on people. Among the people exposed to these consequences are students. Therefore, the aim of the present study is to examine and determine the strategies for managing the psychological effects of the outbreak of the COVID-19 disease on the mental health of students in the post-corona era.

Materials and Methods: In this systematic review study, articles in PubMed, Springer, ISI, Scopus, Science direct, Google Scholar, Magiran, Noormags, and SID databases were searched and investigated using keywords related to the goals and topic of the research including COVID-19, mental health of students, psychological effects of corona, psychological disorders of the corona era, corona management solutions, and post-corona, during 2019 to 2021. The analysis of the articles was carried out qualitatively and according to the inclusion and exclusion criteria, and the results were summarized in the form of a flowchart and a table.

Results: The results of the review of 20 final articles (12 English and 8 Farsi articles) based on the inclusion and exclusion criteria checklist indicated that the spread of the COVID-19 disease has left destructive and negative psychological effects and consequences on the mental health of students in three educational, individual, and social dimensions.

Conclusion: In order to manage the psychological effects of the COVID-19 disease in different dimensions (individual, social, and educational), developing and presenting a strategic and comprehensive program in a participatory manner in the education system in the post-corona era based on the three principles of setting goals and choosing the policy, paying attention to the influential components, and specifying the executive factors based on the scope of duties, is an undeniable truth.

Key words: COVID-19, Psychological consequences of corona, Students' mental health, Corona disease management strategy, Post-corona

Funding: This study did not have any funds.

Conflict of interest: None declared.

Ethical approval: Not applicable.

How to cite this article: Arbab Ismail , Kahrazahi Majid, Abbasi Hamidreza , Khazaei Abdolhakim. Investigating and Managing the Psychological Effects of COVID-19 Outbreak on the Mental Health of Students in the Post-Corona Era: A Systematic Review. *J Rafsanjan Univ Med Sci* 2024; 22 (10): 1105-20. [Farsi]

1- BA, Dept. of Educational Sciences, Farhangian University, Shahid Motahari Campus, Zahedan, Iran

2- MSc, Higher Education Management and Planning Dept., Shahid Beheshti University, Tehran, Iran ORCID: 0000-0002-0238-4656

(Corresponding Author) Tel: (054) 33582625, Fax: (054) 33582625, E-mail: mkahrazahi1378@gmail.com

3- Assistant Prof., Dept. of Psychology, Farhangian University, Shahid Motahari Campus, Zahedan, Iran

4- Instructor, Lecturer, Dept. of Psychology, Farhangian University, Shahid Motahari Campus, Zahedan, Iran

[Downloaded from journal.rums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.61186/jrums.22.10.1105]